

ZPRÁVY

Sociologická studie o smýšlení a obavách amerických vědců

Všem, kteří se blíže zajímají o otázky svobodného rozvíjení vědy a kteří sledují politický vývoj v kapitalistickém světě, je známo, že krátce po skončení druhé světové války se uplatnily v USA velmi silné tendence k omezování politického smýšlení prostých občanů i vědeckých pracovníků. Nejtypičtějším projevem těchto tendencí byl proslulý mccartysmus, ono „honění čarodějnic“, jak vtipně řekl J. P. Sartre.

Je ovšem pravda, že v důsledku dogmatického zjednodušování rozšířeného v době kultu J. V. Stalina byly v naší propagandě vydávány tyto tendence za příznak „fašistického režimu“ v USA, proti čemuž museli vystoupit i američtí komunisté (například Foster, Hull atd.). Na druhé straně se snažila americká propaganda tyto antidemokratické zjevy omlouvat, zlehčovat, přehlížet.

Je proto v mnoha směrech velmi poučné seznámit se s názory amerických sociologů na toto období. Nejuzornější je ovzduší poválečných let zpracováno v knize pracovníků Columbijské univerzity P. F. Lazarsfelda a W. Thielense juniora „The Academic Mind“, kterou vydal v roce 1958 The Free Press of Glencoe, Illinois. Na 460 stranách podávají autoři výsledky průzkumu smýšlení a postoje učitelů vysokých škol, jak se vytvářelo v tak zvaných „obtížných letech“ (The Difficult Years) zhruba v prvním poválečném desetiletí. Bylo zkoumáno smýšlení vědců z oboru společenských věd (historiků, ekonomů, sociologů, zeměpisců, sociálních psychologů, antropologů atd.), mezi nimiž bylo nejvíce těch, kteří se nevyhnuli různým „incidentům“ pro domnělé „neamerické smýšlení“.

Průzkum byl prováděn metodami empirické sociologie, při čemž bylo používáno převážně dotazníků, které byly dány 2451 vědcům. Již z formulací některých otázek je zřejmé v jaké atmosféře v „obtížných letech“ učitelé vysokých škol v USA pracovali. Tak v jednom z dotazníků byly dotazy: Obáváte se, že některý student při malé pozornosti by mohl špatně vykládat vaše politické hledisko? Kdybyste odešel na jinou školu, obáváte se, že by vaše dosavadní působení mohlo být dotazováno na politická hlediska. Jež uplatňujete ve výuce? Obáváte se pomluv, jež by mohly vzniknout z vašich politických činů či názorů? Obáváte se, že politické názory, které vyslovujete, mohou ohrozit jistotu vašeho zaměstnání? Vyhnul jste se někdy tomu, abyste vyjádřil své názory, které by mohly způsobit nepříjemnosti vedení školy? Vyhýbáte se určitým politickým diskusím s kolegy, abyste je neuváděl do rozpaků? Zeslabil jste něco z toho, co jste napsal, z obavy, že by to mohlo způsobit mnoho sporů?

V kapitole III. a IV. se rozebírá „míra obav“ a „povaha obav“. Z knihy je zřejmé, že velká část vědců se skutečně obávala různých „incidentů“, a to jak s posluchači (zajímavý názor vyslovují někteří vědci, že prý totiž „nejlepším gestapem jsou studenti“), s vedením školy, s městskými orgány v místě, kde škola pracuje, i s ústředními, tj. federálními orgány. Průzkum však ukázal i to, že větší obavy mají vědci z projevů mimo školu (i publikovaných), než z projevů ve škole samotné.

Autoři se pokoušejí roztrždit profesory podle jejich vztahů k různým politickým debatám a dospívají k názoru, že existují v podstatě dvě skupiny: učitelé konservativní a „permissivní“. Výraz permissivní si vytvořili autoři sami z latinského permittere, což znamená též povolovati, dovolovati, přistupovati. Jde tedy o učitele, kteří jsou „přístupní“ různým politickým debatám (v knize jsou uváděny příklady těchto debat, např.: má být zastoupena Čína v OSN? Je nebezpečný fašismus? Co soudíte o komunismu? atd.), kteří čtou a doporučují „liberální tisk“.

V závěru práce dospívají autoři knihy k názoru, že „nejmenší míra obav“ je u učitelů kato-

lických universit a škol, které mají dobré jméno a známou tradici. Při tom ovšem ne dost zřetelně rozlišují, že u učitelů obou těchto typů škol jsou nepochybně jiné důvody k menším obavám. Na katolických universitách mohou učit jen učitelé, kteří se pro svůj světový názor nemusí obávat „incidentů“ s výborem pro neamerickou činnost, zatím ko menší míra obav u učitelů škol „s dobrým jménem“ a s „vážností“, kteří si mohou dovolit větší míru „přístupnosti“, vyplývá z toho, že si úřední místa tolik netroufají tyto školy „napadat“. Vedení těchto škol dovede spíše obhájit svého učitele-odborníka před různým cviněním.

Autoři knihy — jak bývá pravidlem u empirických sociologů — nečiní ovšem ze svého správného závěru, že „v době obtížných let byla efektivní činnost vysokých škol ohrožena“ další vývody v tom smyslu, jak brání tímto „incidentům“, jak bojovat za svobodu skutečně pokrokových názorů v USA. Místo výzvy k hájení svobody je zde jen útěcha — podle nás dosti pochybná — že „obtížná léta“ prý patří minulosti. Víme ovšem — i z amerického tisku — že dosud dochází v USA k „incidentům“ na vysokých školách. Příznačně pro tuto práci dále je to, že se zabývá nebezpečím omezování svobody vědeckého bádání z hlediska politických názorů na mezinárodní události (např. odzbrojení) i vnitřní (nebezpečí fašismu), málo pozornosti však věnuje otázkám rasismu, který podle našeho názoru nejvíce ohrožuje přístup k vzdělání velké části obyvatelstva v USA. I když by bylo možné z hlediska marxistického názoru činit autorům mnohé další výtky jak metodické, tak zejména pokud se týká teoretických závěrů, které dělají, je nutné ocenit úsilí, s nímž shromáždili veliké množství faktických údajů o smýšlení a postoji amerických vědců z oboru společenských věd. Fakta příznačná pro posouzení míry svobody politického projevu v této „zemi svobody“, jak se někdy propaganda USA snaží zdůrazňovat.

Jan Macků

Příspěvek k diskusi o otázkách pravdy

Od dob, kdy se lidé začali zabývat otázkami poznání, vyvstala před nimi též otázka pravdivosti poznatků. Otázka tím palčivější dnes, kdy vědecké bádání proniká do oblastí dříve lidskému poznání nedostupných. Proto se v celosvětovém měřítku projevuje zvýšený zájem o otázky metodologické i gnoseologické, a tím též o otázky pravdivosti poznání vůbec.

Již z tohoto hlediska je nutné uvítat knihu Ludvíka Tošenovského: *Příspěvek k základním otázkám pravdy*, která vyšla ve Spisech filosofické fakulty J. E. Purkyně v Brně (Praha 1962). Je to po práci zesnulého profesora dr. Gustava Riedela, *Ludvík Feuerbach a mladý Marx*. Praha 1962, již druhá knižní publikace člena katedry dialektického a historického materialismu brněnské university.

Ludvík Tošenovský se nesnaží — na rozdíl od práce Adama Schaffa, *Z Zagadnień marksistowskiej teorii prawdy*, Warszawa 1951 — podat ucelený rozbor celé marxistické teorie pravdy. Rozebírá základní otázky teorie pravdy, a to tak, že u každé stěžejní otázky volí jeden dílčí problém, který hlouběji analyzuje. Proto má kniha pět kapitol: I. O tak zvané subjektivní a osobní pravdě (K otázce objektivnosti pravdy), II. O vzniku a vývoji pojetí praxe jako kritéria pravdy (K otázce praxe ve funkci kritéria pravdy), III. O podstatě a charakteru vztahu mezi absolutním a relativním v pravdě (K otázce absolutnosti a relativnosti pravdy), IV. O konkrétnosti filosofických pravd (K otázce konkrétnosti pravdy) a V. O kritice pojetí pravdy jen jako vlastnosti soudu (K otázce definice pravdy).

Podle našeho názoru jsou v práci (z níž hlavní otázky byly již publikovány dříve v odborných časopisech, např. v číslech G 1, G 2 a G 3 našeho sborníku) zejména cenné stati týkající se rozboru smyslově konkrétního a myšlenkově konkrétního v pravdě a otázky forem, jimiž je v procesu poznání zprostředkováno kritérium praxe v případech, kdy některé poznatky nelze dosud bezprostředně ověřovat praxí. Diskutabilní jsou ovšem některé závěry autora, zejména možnost označovat za pravdivé či nepravdivé nejen soudy, ale též pojmy a dokonce i počítky a vjemy. Zde zastává Ludvík Tošenovský odlišné stanovisko od některých jiných marxistických autorů, například Josefa Macháčka (srovnej jeho stat Soud a druhy soudů, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, řada B 3).

I když je možné s některými názory autora polemizovat (zejména z hlediska přírodovědeckého poznání) nelze mu uprát velikou píli a důkladnost, s níž k problematice přistupuje. Proto je jeho práce cenným příspěvkem k otázkám marxistické teorie pravdy. Konečně je nejdůležitější to, že se o těchto otázkách diskutuje, neboť jak napsal Vladimír Ruml ve svém oponentském posudku, je „tvůrčí diskuse mezi marxisty nutnou metodou rozvoje vědy“.

Jan Macků